

## JEGYZETEK

### Csongrád megye

1. 1 mérföld kb. 8 km.
2. A kundombokat (kurgánokat) érti ez alatt.
3. A mai Szántód.
4. Az egykori szeri monostor romjaira gondol, a mai Ópusztaszer területén.
5. Szeged fontos átkelőhely volt Temesvár felé. Egy hajóhíd vezetett a túloldalra. A folyó másik oldalán lévő rész, (a mai Ujszeged) már nem tartozott a megyéhez.
6. Egy 1359-ben kelt oklevél szerint a város Balak Benedek özvegyétől vette meg ezt a birtokot, amelyet azóta is a „Ballagi tó” néven neveznek. Ld. Reizner város történetének IV. kötetét.
7. A középkorban a Tisza jobb oldalán volt egy Szentpéterről elnevezett falu, amely a török alatt elpusztult. A 18. században a környékét csak Szentpéter pusztja néven említik.
8. A mai Hékéd, Szentes és a Tisza között.
9. A szerző Istvánffy Miklós: *Historiarum de Rebus Ungaricis Libri XXXIV.* Köln, 1724-es kiadására hivatkozik. A második hivatkozás Istvánffy más kiadását jelzi, amelyik lehet az 1622-es kölni (RMK III. 1350) vagy az 1685-ös kölni (RMK III. 3352).
10. A Pusztazeri tó a táj vízrendezése során kiszáradt, ma művelt terület.
11. Balag tó (mai nevén Ballagi tó). Napjainkban Szeged belterülete. Az egykori tó kiszáradt, helyén kertek találhatók. (vö. 6. jegyzet).
12. Matty tó — hasonlóképpen ma művelt terület, helyén sekély ér jelzi az egykori tavat.
13. Körös—ér — a Tisza jobb oldali mellékere.
14. Ebben az időben általában csak egyszer szántották a földet, ritka volt a kétszeri, még ritkább a háromszoros szántás.
15. A legutóbbi időkhöz elterjedt volt az a szokás, hogy búzát és rozstot együtt vetették és az így nyert terméket „kétszeres” néven ismerték. A szerző is valószínűleg erre gondol. (A latin szöveg fogalmazása elég homályos).
16. A dohány a török közvetítésével került Magyarországra. Az egyik legfontosabb termőterület Szeged és környéke volt. A 18. században termelt sokféle dohány között ott volt a törökkort idéző „basadohány” vagy „cselebidohány” is. Valószínűleg erre gondol a szerző.
17. A 18. században a merino juhot nevezték „német” vagy „bürgejuh”-nak.
18. Korabeli számítások szerint a pozsonyi kamara területén 1 magyar forint 20 garast, vagy 100 dénárt, vagy 60 krajcárt ért.
19. Szintén krajcárról van szó.
20. Kb. 400 kilogrammos.
21. 30 magyar forintért.
22. Bél itt a Duna—Tisza közti egyéb megyék, illetve a szarmata—jazig terület leírására gondol. Ez utóbbi modern kiadásban 1975-ben jelent meg Kecskeméten (ld. kísérő tanulmány).
23. A szerző itt gyakorlatilag egy „háromas honfoglalás” elméletet ad elő. A hun—magyarok, Attila alatt, jöttek be először. A második hullám alatt az avarokat érti, és az Árpád féle honfoglalás a harmadik. Ez az elmélet gyakorlatilag megegyezik a Parschitius által a *Descriptio* bevezetőjében előadott történeti koncepcióval (ld. kísérő tanulmány).
24. Az egyes etnikumok és népek neveit a szerző gyakran váltogatja és nem használja következetesen. Bővebben lásd. a kísérőtanulmányt.
25. Nyilvánvalóan a Balkánról jött török, de legalábbis mohamedán szokásokat még őrző etnikumról van szó.
26. Helyesen báró Harruckern.

27. Báró Révay Mihály. A helyes dátum 1730. Az eredeti kéziratban 1730 szerepel, de ezt valaki később áthúzta és a szélére 1733-t írt. (p. 21.) A 18. század végi másolatban szintén a helyes 1730-as dátum szerepel.
28. Stöszel Kristóf
29. Podmaniczky László
30. Andrássi Zsigmond
31. Sámbockréti Miklós szolgabíró
32. A címerben szereplő harcsm ezüst sáv a megye 3 folyóját (Tisza, Maros, Körös) jelzi.
33. III. Károly magyar király (1711—1740)
34. Ez a török korban keletkezett romantikus felfogás a 18. században igen elterjedt volt. A nép körében sokáig tartotta magát ez 19 templom hiedelem, amit a szerző itt átvesz. A valóságban sokkal kevesebb templom volt.
35. Szent Demeter temploma a Palánkban állt, a mai dóm helyén.
36. Szent György temploma Felsővároson állt, 1905-ben lebontották. Helyére épült a mai Erdészeti Szakközépiskola.
37. Az egykori Szent Péter templom Alsóvároson állt, és a helyére épült a mai Haviboldogasszony templom, bár nem éppen a Tisza partján van.
38. Szent Erzsébet temploma az egykori várban állt. Dugonics András szerint V. László építtette.
39. Hunyadi János
40. Reizner János Szegedről írt művében Heltai Gáspár krónikájára hivatkozva mondta el ezt az adományozást, 1475. október 25-re téve a dátumot.
41. I. József király és császár (1705—1711).
42. Mátyás király egykori fekete seregéről van szó, amelyet — mivel nem fizették zsoldjukat és fölláadtak — 1492-ben Szeged alatt szétvert Kinizsi Pál.
43. A Dózsa György vezette parasztfőkelésről van szó, 1514-ben.
44. A Cserni Jován vezette délvidéki főkelésről van szó, amelyet 1527-ben vertek le Szapolyai János csapatai a szegediek segítségével.
45. A 3 szegedi polgárt a török kivégezte, de ez 1543-ban történt.
46. Bernardo de Aldana spanyol kapitány volt, Ferdinánd embere.
47. Alfonso Perez spanyol katona, Ferdinánd seregében.
48. A „szegedi veszedelem” néven ismert vállalkozás valóban így zajlott le 1552. február 20. és március első napjai között.
49. Szeged 1543-ban került török kézre és 1686-ban szabadult fel. Az 1552-es ostrom, mint látható, nem hozott eredményt.
50. Az alsóvárosi ferencesek a török hódoltság alatt végig tevékenykedtek, megmaradt a templomuk és kolostoruk is.
51. Peter Eugen Mercy és Johann Donat Heissler tábornokról van szó, akik a Bél által is említett alsóvárosi ferences templomban vannak eltemetve.
52. Georg Wallis és Friedrich Veterani, a császári seregek vezérei.
53. Götz ezredes.
54. Imre nap november 5-én van, Szegedet viszont 1686. október 22-én foglalták vissza a töröktől.
55. A szerző a „motus” szót használta.
- 55/a. Téved a szerző, mert a kuruc seregek 1704-ben vették ostrom alá Szegedet.
56. Savoyai Jenő herceg, a császári seregek vezére.
57. Talán Mathias Salzer alezredesre gondol, aki egy ideig a szegedi vár parancsnoka volt ez időben.
58. Heissler tábornok megsebesült 1696-ban Temesvár ostrománál. Szegedre hozták, lábát amputálni kellett, 1696. augusztus 31-én belehalt a sebesülésbe.
59. 12 magyar forintról van szó, ami aránytalanul magas ár, csak a rendkívüli viszonyokkal magyarázható.
60. Téved a szerző, mert Szegeden 1712-ben volt emlékezetes nagy árvíz, vagyis a leírás idejéhez képest csak 20 évvel korábban.
61. A belvárosban a Tisza partján állt a vár. Ehhez kapcsolódott a kerítéssel körbevett belvárosi rész, a Palánk.
62. A vár jelenlegi ismereteink szerint a 13. században épült, és főbb jellegzetességeit meg is őrizte 1880—82-ben történt lebontásáig. A török alatt csak javításokat végeztek.
63. A vár Tisza felőli nagy védőfala az ostrom idején (1686) komolyan meggondálódott, 1692-ben pedig teljesen leomlott. Ezután már csak cölöpkerítéssel pótolták. A vár alaprajza szabálytalan ötszög alakú volt.
64. A mai Széchenyi tér felől is volt kapu, toronnyal, de a vár fő bejárata eredetileg a déli oldalon volt, ahol ma a múzeum főbejárata található.
65. A dominikánusok temploma azonos a már említett egykori Szent Erzsébet templommal, amely a várban volt.

66. *S. Ferrarius: De rebus Hungaricae provinciae sancti ordinis praedicatorum commentarii.* Wien, 1637.
67. Szeged és templomai eredetileg a kalocsai érsekséghez tartozó szegedi főesperesség részét képezték. Az 1686-os felszabadulás után megindult a küzdelem a plébániákért és végül is a csanádi püspökséghez kerültek.
68. Helyesen a város keleti részén feküdt, és Cs. Sebestyén Károly kutatásai szerint korábban (16. század) valóban jóval nagyobb kiterjedésű volt.
- 68/a. Nagy óvatosságot igényel a kéziratban levő oklevelek szövegének használata, mert az eredetivel történt egybevetés szerint komoly elírások, másolási hibák vannak. Ez magyarázza a fordítás időnkénti nehézségét is, mert a fordítás a kézirat szövege alapján készült, nem a levéltárban őrzött eredetiek alapján.
69. 1719-ben.
70. A mai szerb templom helyén állt egykori templomra utal.
71. A Széchenyi téren álló mai városháza épülete helyén állt az egykori tanácsháza.
72. Ezek az épületek a mai Széchenyi tér északi részén, a mai Takaréktár és a Horváth Mihály utca felől helyezkedtek el. Utolsó maradványukat az 1879-es árvíz után bontották le.
73. Alsóváros és Felsőváros. Szeged gyakorlatilag 3 település, az északon lévő Felső—Szeged, a délen található Al—Szeged, és a mai Belvárosban kialakult vár, a katonai—közigazgatási központ és a Palánk egyesüléséből alakult ki. Ez az egyesülés a 18. század folyamán ment végbe, de mint különálló városrészek (előtű építészeti és foglalkozási jelleggel) egészen az 1960-as évekig megfigyelhetők voltak.
74. Id. 36. jegyzet.
75. Szeged a középkortól kezdve az Erdélyből a Maroson érkező sószállítás központja volt. A sót a hajókról itt rakták szekerre és szállították az ország különböző részeibe. Ennek tárolására épülnek a raktárak.
76. Ennek a görög rítusú templomnak a pontos helyét ma már nem ismerjük.
77. Az alsóvárosi templom oldalfalába helyezve ma is látható ez a vésett kő, de a dátum helyes olvasata 1503.
78. A torony építését 1729-ben kezdték és csak a 18. század második felére fejezték be. (1780-as évek)
79. Az alsóvárosi ferences kolostort 1713-ban kezdték átépíteni, és ma is az akkori formájában látható, ahogy 1751 körül elkészült.
80. A szerző összekeveri a dolgokat. A ferencesek másik ágának, a mariánus szerzeteseknek valóban volt kolostora a városban, de nem Alsóvárosban, hanem a Palánkban, és ezt pusztította el a török 1526-ban, amikor a mohácsi vész után Szegedet is fölégették. Ez a kolostor valóban nem épült föl megegyeszer.
81. *Bonbardus M.: Topographia Magni Regni Hungariae,* Bécs, 1718. p. 146.
82. Amint a megyéről készült leírásban más helyen olvasható, a szerző ezt az eseményt a Dömötör templomhoz köti. Ez a megjegyzés a két leírás két szerzőtől származó idézéséből következik. Tény viszont, hogy az úgynevezett Mátyás palást ma is az Alsóvárosi templom gyűjteményében található.
83. Ez az idézet szintén Bonbardus Topographiájának idézett helyéről származik.
84. A 18. század elején a megye falvainak és városainak romos állapota miatt a megyegyűléseket egy ideig Szegeden tartották. Végleges megyeházat azonban nem építettek, mert hamarosan átkerült a székhely Szegvárba, Károlyi gróf ottani kastélyába.
85. A szerbek zárt közösségben éltek. Amint azt később el is mondja, így érthető, hogy a magyart nem, vagy alig beszélték.
86. A piaristák 1719-ben érkeztek Szegedre.
87. A Szent György templomot 1905-ben lebontották. (Id. 36. jegyzet).
88. A minoriták kolostorukat a 18. században a mai felsóvárosi templomhoz építették hozzá. Az épület ma is áll. Ettől északra és észak—nyugatra terült el a középkori Szent Miklós templom, amelyet később elbontottak, és pontos helyét nem ismerjük.
89. Április 24; augusztus 4; szeptember 29; november 30;
90. Szeged városa az 1686-os felszabadulás után mihamarabb szerette volna visszakapni szabad királyi városi rangját. Sok mindent elkövettek ez ügyben, az egyik ilyen kegyes „mesterkedés” ez a címerügy volt. A halászkok által a Tiszából előkerült pecsét az 1200-as dátummal, nyilvánvalóan az 1700-as évek elején készült, maga a dátum (1200) teljesen esetleges. De abban az időben ez senkinek nem tűnt föl, és a pecsét komoly bizonyítékként került a királyi udvarba.
91. A mai ismereteink szerint a név a „csornúj grad”, azaz „fekete vár” néviől ered, de kétségtelen, hogy szláv eredetű.
92. Az egykori csongrádi vár a középkorban épült, mikor még ez a helység volt a megyeközpont. A tatárjárás után került át a királyi vár és közigazgatási központ Szegedre. A csongrádi vár elpusztult, de azt tudjuk, hogy nem a mai városban, hanem attól délre, a Tisza partján állt.

93. Az egykori vár a Tisza kanyarulatában épült és a nagyobb részét a folyó vette körül. Később éppen emiatt pusztult el.
94. Zenta vára.
95. Kb. 50 kilométer.
- 95/a. A Novi Sad és Tiszaföldvár között ma is meglevő sánctól van szó, ami valóban római eredetű.
96. Az adatok meglehetősen eltúlzottak.
97. A szerző itt rosszul azonosít. A Marsigli által említett „Feudvár” a Szegedtől délre elterülő vár, a Tisza és a Körös-ér összefolyásánál található, a Duna-Tisza közén.
- 97/a. Ez a rész a kézirat szövegének többszöri átírása miatt lefordíthatatlan.
98. F. Marsigli 6 kötetes munkája Amsterdamban jelent meg, 1726-ban.
99. Szegvár nevét a „szeg,„szeglet” szóból eredezteti amiatt, hogy a Kurca egyik beszögelésénél épült.
- 99/a. Ebből a kibővített kastélyból lett később a megyeháza.
100. Tömörkény puszta.
101. József nap március 19-én, Urnapja a pünkösöd utáni első vasárnapot követő csütörtökön, Szent Gál napja pedig október 16-án van.
102. Helyesen északkeletre.
103. A református templom tornya 1713-ban épült, a templom 1721—1723 között.
104. A katolikusok építettek templomot 1722-ben, 1723-ban, 1729-ben, ezek gyakran összedőltek, mert vályogfalból épültek. A jelenleg is álló barokk templomot 1752-ben kezdték építeni.
105. Bonbardus már említett Topographiájáról van szó.
106. „Oppidum priore minus tribus dissitum milliariibus in septemtrionem aestivum.”
107. Tápé
108. Harruckern báró birtokai.
109. Fábiánsebestyén
110. Tés.
111. Héked (vö. 8. jegyzet)
112. Békéssámszon.
113. Csomorkány.
114. Korógyaszentgyörgy.
115. Felgyő.
116. Tömörkény. Az említett romokról ma semmit sem tudunk.
117. Rösze.
118. Zákány.
119. Balag, azaz Ballagi tó (vö. 6. és 11. jegyzettel)
120. Csorva, Öttömös.
121. vö. 122 és 123. jegyzettel.
122. A kézirat ezen megjegyzése lehet, hogy arra utal: a bizonyos Staudacker úr felsorolása már a hivatalos (talán helytartótanácsi) kiegészítés része, amit alátámaszt az is, hogy más kézből ered mind a kézirat többi írása. Elképzelhető tehát, hogy ez a kötet mégsem egyszerű fogalmazvány, hanem egy több fórumot megjárt példány, annál is inkább, mert nem tudhatjuk, mely időszakból valók Bél bejegyzései. E kérdésben is a más megyeleírások kézirataival történő egybevetés segíthet a megoldásban.
123. Az azonosítható helységek ma ismert nevükön:
- Kanizsa
  - Nádorlak
  - Zenta
  - Tornyos
  - Likas
  - Kalocsa
  - Kányád
  - Subotica (Szabadka)
  - Tompa
  - Ludas
  - Csantavér
  - Kelebia
  - Tavankút
  - Bajmok
  - Nagyiván

## Csanád megye

1. A középkorban a Marostól délre terjedő rész tartozott a megyéhez.  
A szerző tájolása itt rossz. Délről Temes ill. Torontál megye, keletről Arad, Zaránd és Békés megye, nyugatról Csongrád megye határolta, de ebben az időben mindez eléggé fiktív dolog, mert a Marostól délre eső területek részben a török kezén voltak, részben a bécsi udvar közvetlen katonai irányítás alá rendelte. A főlzabadult részek a királyi kamara irányítása alatt álltak, 1730-ig, amikor megalakult a nemesi megye. Csanád vármegye ekkor 4 helységből állt: Makó mezőváros, Földeák, Battonya és Tornyo falvakból. A megyei közigazgatási rendszer csak a 18. század közepétől állt lassan helyre, véglegesen csak az 1700-as évek végére.
2. A Bánatról készült leírásban.
3. I. Lipót császár és magyar király (1657—1705) neve mellé a 18. században elterjedt szokás volt a „Nagy” jelzőt illeszteni.
4. Karlócai béke, 1699. január 26. A Marostól délre eső területek a török kezén maradtak, Erdély és Bácska vidéke főlzabadult.
5. A „görög” név alatt minden valószínűség szerint örményeket kell értenünk.
6. 1573-ban, Melegh Boldizsár püspök kapcsán találjuk először, hogy a vármegye főispáni címét is megkapta. (A török miatt mind a püspöki, mind a főispáni kinevezés csak üres cím. A török kiűzése után 1699-ben, Dolny István csanádi püspök kapta meg ismét a császártól a főispáni megbízatást azzal, hogy kezdje el a vármegyei közigazgatás megszervezését. Utódai a püspöki székben örökölték a megbízatást.
- 6/a. Csanád megye ezidőben a Marostól északra fekvő területet jelentette, de Csanád városa a folyó másik oldalán, azaz délen volt.
  7. Szent Gellért püspökről van szó, ő volt az egyház megye megszervezője és első püspöke.
  8. Ez az adat téves, hiszen a Dózsa féle parasztháború közel 300 évvel később volt, 1514-ben.
  9. Rogerius művét először Jacobus *Bongarsius* adta ki. *Rerum Hungaricarum scriptores varii*. Frankfurt, 1600. Majd a Bél—Schwandtner a SRH 1746-os kötetében ismét kiadta.
  10. *Taurinus* István műve: *Stauromachia*, idest *Cruciatorum Servile Bellum*. Bécs é. n.
  - 10/a. A szerző itt eltévesztette a nevet. Helyesen Csáki Miklós.
  11. Fráter György Szapolyai János király bizalmasa, annak 1540-ben bekövetkezett halála után pedig Erdély kormányzója volt, 1551-ig, amikor Ferdinánd király utasítására megölték.
  12. Az itt említett események 1550. szeptemberében történtek.
  13. *Bethlen* János: *Rerum Transylvanicarum libri quatuor*. Szeben, 1663. (RMK II. 280) és Amsterdam 1664. (RMK III. 2238)
  14. A „trákok” elnevezés balkáni népek jelölésére szolgál a leírásban (ld. kísérő tanulmány).
  15. *Perusics* Gáspár Fráter György rokona volt, és György barát megbízásából látta el a vár védelmét.
  16. *Petrovics* Péter temesi főispán, őt bízta meg Izabella királynő a Duna—Maros vidék kormányzásával.
  17. *Varkucs* Tamás a váradi vár parancsnoka volt, ő mentette föl a ostromlott csanádi várat.
  18. *Cserepovics* Miklóst szerb katonáival együtt a török azzal bízta meg, hogy a Fráter György kezén lévő csanádi várat foglalja el.
  19. *Ugodi* Ferenc csanádi püspök volt, akit Ferdinánd király nevezett ki. Székesfehérvári prépost, aki — mivel a püspökség ténylegesen Fráter György és a Szapolyai család kezén volt — sohasem foglalta el a püspökséget. (1540—1551 ?)
  20. 1551. szeptember 28-án Nagy Péter a csanádi várparancsnok, Fráter György utasítására ellenállás nélkül átadta a várat a törököknek.
  21. Helyesen 1551-ben történtek.
  22. Szolimán.
  23. *Szaturdzsi* Mehemed pasa, török szerdár 1598. szeptemberében kb. 50 ezer fős sereggel jött Erdély ellen.
  24. *Bethlen* Farkas: *Historiarum Pannonico—Dacorum libri X*. Keresd, é. n. XVII. század. RMK II. 2036.
  25. (Orseoló) Péter király 1038—1041, 1044—46.
  26. Itt a szerző összekeveri az eseményeket. Péter elűzése után *Aba Sámuel* lett a király (1041—1044) és az ellene lázadó főurakat (ötvenet) kivégeztetett. 1044-ben Péter német segítséggel visszaszerezte trónját, Abát megölték. A Péterrel elégedetlen főurak behívták *Vazul* herceg fiait, *Andrást* és *Leventét* (1046). Péter király fogságba esett és 1 övidesen meghalt.
  27. *Thuróczi* János: *Chronica Hungarorum*. Augsburg 1488 és Brünn, 1488. A kézirat 1730 körüli idejéig újabb kiadás nem volt (RMK III. 15 és 16).
  28. *Parschitius* Kristóf kéziratban maradt országleírásáról van szó (ld. kísérő tanulmány).

29. IV. (Kun) László 1272—1290 között uralkodott. A gyilkosság 1290. július 10-én történt, vagyis nem helyes az „uralkodásának 13. évében” megjelölés sem.
30. Bakonybélben élt Gellért éveken át. Bár pontos dátumot nem tudunk, mindenképpen valamikor az 1020-as években, tehát az itt szereplőnél mintegy 10 évvel korábban. A csanádi püspökség megszervezését ma a kutatás az 1027—1030 közötti időre teszi.
31. Marosi székhely, azaz Marosvár.
32. I. András király (1046—1060).
33. Benita püspök kivételével a többi megölték a föllázadt magyarok.
34. *Inchoffer* Menyhért jezsuita szerző műve: *Annales ecclesiastici Regni Hungariae*. Róma, 1644.
35. *Sabellius*, Marcus Antonius, Coccinus (Marc—Antonio Coccia) 1436—1506, itáliai humanista. Itt említett műve: *Rhapsodiae historiarum Enneades*. 1—2. Velence, 1498—1504.
36. *Szent—Iványi* Márton jezsuita szerző műve: *Dissertatio Paralipomenica Rerum Memorabilium Hungariae*. Nagyszombat, 1699. RMK II. 1974. és *Continuatio Dissertationis Paralipomenicae Rerum Memorabilium Hungariae*. uo. 1700. RMK II. 1975.
- 36/a. II. András királyról (1205—1235) és az Aranybulláról (1222) van szó.
37. *Lutius* (Lucius) János munkájáról van szó. *De rebus Dalmatiae et Croatiae libri VI. His accesserunt addimenta*: a) *Catalogus episcoporum Segniensium* b) *Catalogus episcoporum Corbaviensium*. Kiadva: Bécsben, 1748-ban, a Bél—Schwandtner féle SRH. III. kötetében.
38. Martin *Cromerus* lengyel humanista történétíró (1512—1589) munkájáról van szó: *De rebus gestis Polonorum*, Bazel, 1555. Később több kiadásban is megjelent.
39. Ez arra utal, hogy Janus Pannonius mielőtt pécsi püspök lett, rövid ideig csanádi püspök is volt. A modern Janus Pannonius biográfiák e tényt nem említik. Érdekes, hogy maga Bél, a pécsi püspökök fősorolása kapcsán — ahol is kitűnő életrajzot ad Janus Pannoniusról — szintén nem említi, hogy korábban csanádi püspök lett volna (vö. *Kovács* Zoltán: Bél Mátyás Janus Pannoniusról. In: *Baranyai Helytörténetírás* 1974—75. Pécs, 1976. pp. 121—122). Megjegyezzük még, hogy Juhász Kálmán a csanádi püspökségről írt munkájában (Makó, 1947) azt írja: Vitéz János „ez a tévedésből csanádi püspöknek nevezett főpap”... stb. p. 6. Vagyis ő Vitéz János csanádi püspökségéről tud, de ezt is tévesnek tartja.
40. Az említett cím alapján arra következtethetünk, hogy *Benger* Miklós: *Annalium eremi—coenobiticorum ordinis fr. eremitarum S. Pauli primi eremitae*. 1—2. Pozsony, 1663—1727. című munkájára gondol.
41. Ld. 10. jegyzet.
42. *Tubero* Dalmata műve: *Commentariorum de rebus...* Frankfurt, 1603. 2. kiadás a Bél—Schwandtner féle SRH II. kötetében.
43. Szalkai László.
44. Nem tudni, honnan vette Szentiványi e neveket. Tény, hogy Juhász Kálmán és Borovszky Samu kutatásai szerint 1514—1526 között Csalohi Ferenc, 1526—1529 között pedig az itáliai Bonzagno János (Giovanni Bonzagno) töltötte be a csanádi püspöki széket.
45. *Perusics* Gáspár egy ideig a csanádi vár parancsnoka volt, és ő szedte be a püspökség adójövedelmeit Fráter György utasítására.
46. *Zsámboki* János: *Antonii Bonfinii Rerum Ungaricarum Decades Quatuor...* Bazel, 1568. (RMK III. 570), Frankfurt 1581 (RMK III. 706) Hannover 1606., (RMK III. 1027). Köln, 1690, (RMK III. 3633) *Samboki* művében szerepel *Brodarics* István műve is, amelyet a szerző említ.
47. Ugodí Ferenc (ld. 19. jegyzet)
48. Haán Lajos (im. p. 47—48) utal arra, hogy a Helytartótanács a Nádasdi előtti püspökök listáját kiegészítette. Ez az idegen kézből származó, az üres oldalra írt bejegyzés lehet a Haán által is említett korrekció, ami viszont ismét azt a lehetőséget erősíti, amit a Csongrád megyei kézirat 122. jegyzetében is említettük, hogy ez a példány több fórumot is megjárt volna, ez indokolja az idegen bejegyzést.
49. Kamber bég Nagylak török parancsnoka volt, 1551. novemberében ő vette ostrom alá Makót, de nem tudta elfoglalni.
50. Mivel a megyei közigazgatás nem működött, a szerző az általa ismert legutóbbi, azaz 1561-es összeíráshoz nyúlt vissza.
51. Basarága.
52. Abony
53. Szemlak
54. Székegyház
55. Tömpös
56. Förged
57. Csomokány
58. Nagylak
59. Battonya

60. Baktornya
61. Sámson
62. Két helység, Meggyes és Igás.
63. Csika, azaz Csiga, Csanádpalota és a Maros közti területen.
64. Bökényfalva
65. Asszonyfalva
66. Torna
67. Deményszög
68. Tövisköz
69. Zombor
70. Lórándháza
71. Zsadány